

MONITIETEISTÄ TEKSTIANALYYSIÄ VANHEMMUUDEN SUKUPUOLITTAMISESTA

Jaana Vuori *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa.* Tampere: Tampereen yliopistopaino 2001. 430 s. ISBN 951-44-5050-7.

Jaana Vuoren väitöskirja *Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa* on todellinen monitieteinen tutkimus: Vuori on sosiologi, joka lukee tekstejä kulttuurin-, naistutkimuksen ja yhteiskuntatieteen näkökulmista. Analyysivälineet hän ottaa retoriikasta sekä kriittisestä lingvistiikasta ja diskurssianalyysistä, joiden kautta hän päätyy systeemis-funktionaalisen kieliopin (jatkossa SF) pariin. Näin Vuoren työ on yhteiskuntatieteilijän kurkotus kohti suuntausta, joka suomalaisessa kielitieteellisessä tekstintutkimuksessa on tullut hallitsevaksi.

Vuoren keskeisenä tutkimustehtävänä on »eritellä, miten asiantuntijat sukupuolittavat vanhemmuutta» (s. 15). Vuori korostaa, että tutkimuksen tulokset eivät välttämättä löydy vain kirjan lopusta, vaan lukemisprosessista. Hän sanoo tehtävänsä ole-

van saattaa »lukijat miettimään itse sitä, miten äidit, isät, lapset ja heidän keskinäiset suhteensa meidän aikanamme ja suomalaisen yhteiskunnan kontekstissa ymmärtään» (s. 17).

Vuoren aineisto on valtava. Varsinaisena aineistona hänellä on 86 — ei liuskaa vaan — kokonaista, suomenkielistä teosta, kuten oppikirjoja, oppaita, väitöskirjoja ja seminaariraportteja. Julkaisut ovat 1980- ja 1990-luvulta, ja yhteistä niille on, että ne ovat sosiaali- ja terveysalan asiantuntijoiden kirjoittamia teemanaan äitiys, isyys tai vanhemmuus. Tuloksena on laaja, liitteineen ja lähteineen yli 400-sivuinen tutkimus, jossa on kielitieteilijän näkökulmasta tehty epätavanomaisiakin ratkaisuja.

Vuoren tyyliä voi luonnehtia kommentoivaksi ja selittäväksi. Osa kirjan paksuudesta selittyykin sillä, että lukijaa palvellaan metatekstillä: Vuori kiteyttää, mitä tekee,

mitä aiemmin on tehnyt ja mitä tuleman pitää. Kirjoittajana Vuori on avoin. Hän kertoo kompromisseistaan ja valinnoistaan, myös vastentahtoisista. Näin hän murtaa kuvaa tieteestä, jossa tuotettaisiin lopullisia, mustavalkoisia totuuksia vailla tutkimusprosessin vaikutusta. Traditioita Vuori rikkoo myös tuomalla itseään peliin, jopa niin, että tutkimusaineistona on myös hänen omaa tekstiään (ks. esim. s. 338). Tämä onkin motivoitu ratkaisu, kun ottaa huomioon, että Vuori on itse osallistunut tutkimaansa keskusteluun (kirjallisuuslähteiden mukaan) yli kymmenen vuoden ajan.

POHJUSTUS

Työ jakaantuu kolmeen osaan, pohjustukseen, analyysiin ja päätäntään. Pohjustus ei tässä työssä vaikuta vain pakolliselta, analyysiä edeltävältä teorioiden, metodien ja aineiston esittelyltä. Sen sijaan se on runsaat sata sivuinen osa, jossa lukija saa ensin hyvän tietopakkauksen vanhemmuutta ohjaavista instituutioista ja ammateista, esimerkiksi väestöpolitiikan, koululaitoksen ja päivähoidon historiasta, kehityksestä ja »kehkeytymisestä».

Tämän jälkeen tutkija vaihtaa teoreettisempaan näkökulmaan. Kuvaavaa Vuoren prosessimaisuutta ja intertekstuaalisuutta korostavalle tutkimusotteelle on, että hän kirjoittaa kahdesta teoreettisesta »keskustelusta»: keskustelusta modernin yhteiskunnan hallinnallisuudesta ja keskustelusta hyvinvointivaltion naistoimijoista. Vuori luo tutkimukseensa kiinnostavia kerroksia käsittelemällä myös pohjustusjakson tutkimuksia arvioinnin arvoisina teksteinä. Hän kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, millaisia sukupuoleen ja toimijuuteen liittyviä piirteitä on teoreettiseen keskusteluun osallistuvien omassa teksteissä.

Pohjustusosan kolmannessa jaksossa Vuori esittelee tutkimusaineistonsa raken-

tamisen, sen kuinka hän löytämästään reilusta 200 viitteestä karsi ja sittemmin myös paisutti aineistoaan. Tavallista seikkaperäisempi kertomus tutkimusaineiston valinnasta on — ainakin omaa tutkimusta valmistelevalle — monella tapaa kiinnostava. Aineiston alustava käsittely tuo esille myös »tuloksia»: Makroperspektiivistä näkee esimerkiksi, millaiset teemat alan julkaisuissa kulloinkin ovat olleet esillä. Niinpä Vuori osoittaa kymmenvuotiskauden 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin olleen aikaa, jolloin isyys ja maskuliinisuus problematisoitiin (s. 70).

Aineiston esittelyn jälkeen Vuori ottaa teemoikseen *kielen, diskurssit ja sukupuolen*. Hän kertoo tutkimuksensa liittyvän »perinteeseen, jossa yhteiskuntaa tarkastellaan kielen kautta ja jossa kieli ymmärretään läpeensä yhteiskunnallisena asiana» (s. 79). Vuori pohtii keskeisten käsitteiden merkityksiä ja käyttöä tutkimuksessaan: tilaa saavat *teksti, diskurssi, diskursiivinen muodostuma, performatiivisuus, intertekstuaalisuus ja konteksti*. Saman luvun alle Vuori liittää alaluvun, jossa käsitellään feminististen lingvistien ja diskurssianalyttikkojen keskustelua sukupuolesta ja kielestä (s. 84–93). Myös retoriikka perinteeseen saa oman alalukunsa (s. 98–102). Näistä erikseen eli pohjustusosan viimeisessä luvussa Vuori esittelee *tekstin tutkimuksen työvälineet* (s. 103–121). Hän keskittyy erityisesti SF-kielioppiin ja sen suomenkielisiin sovelluksiin. Työvälineiden esittelyn päättää alaluku fokalisoinnista.

Monitieteisen tutkimuksen rakenne tuottaa epäilemättä tavallista enemmän päänvaivaa. Tässä tutkimuksessa jäin pohtimaan pohjustusjakson rakenteen kantamaan viestiä. Jos kieli käsitetään läpeensä yhteiskunnalliseksi, ei siis apuvälineeksi, onko perusteltua esitellä kielentutkimus (ja nimenomaan sosiaalisesti suuntautunut) ikään kuin välineen paikassa?

▷

ANALYYSIT JA TULOKSET

Toinen ja keskeisin jakso Vuoren työssä on tekstianalyysiä. Sivuja tässä osassa on reilusti yli 200. Miten Vuori on ratkaissut valtaisan aineistonsa käsittelyn? Jo tutkimusaineiston rakentaminen on palvellut analyysiä, sillä se on käytännössä ollut hakuja ja alustavaan analyysiin perustuvaa moninkertaista karsintaa ja seulontaa. Valitsemansa aineiston Vuori on jakanut tekstilajeiksi olettamansa yleisön pohjalta. Jalkaan hän hyödyntää muun muassa niin, että ottaa tarkempaan syyniin vaihtelevan pituisia tekstikatkelmia tasapuolisesti eri ryhmistä. Pyrkimyksenä hänellä on asettaa rinnakkain erilaisia tekstejä ja löytää keskenään kiisteleviä kantoja. Hän kuvaa etsivänsä teksteistä sekä yhtenäisyyttä että moniäänisyyttä (s. 77; ks. myös s. 140–141). Alustavan valinta-analyysin jälkeen Vuori käyttää kahdenlaista analyysitapaa. Toiset, kokonaiset tekstit tai pitkätköt katkelmat saavat osakseen tarkemman kieli- ja argumentaatioanalyysin, joka silti on niin sanotusti nokkivaa. Näiden tapausanalyysien lisäksi Vuori ottaa tarkasteltavakseen edustavia paloja suuremmista tekstijoukoista, joita sitten rinnastaa. Tässä analyysitavassa avainsanoja ovat diskurssit ja intertekstuaalisuus. Kahdenlaisella lähestymistavalla Vuori pyrkii korostamaan sitä, että diskurssit ovat yhtäaikaan sekä suhteellisen itsenäisiä ja kiteytyneitä että hajautuvia ja muuttuvia. (S. 140.)

Analyysiosaa alkaa johdattelulla tutkimuksessa keskeisiin diskursseihin. Vuori esittelee *äidinhoivan diskurssin* ja *jaetun vanhemmuuden diskurssin* taustoja. Hän toteaa kuitenkin, että tutkimuksen »tulos» ei ole »näiden diskurssien nimeäminen ja kuvaaminen sinänsä, vaan niiden yhteiskunnallisen dynamiikan purkaminen» (s. 139). Tämän jälkeen seuraa 11 lukua tekstianalyysijä, jotka on ryhmitelty viiteen

kokonaisuuteen. Esimerkiksi kokonaisuudessa *psykoanalyttinen kehitystarina* edetään *äidin hoivasta isän turvan* kautta *isään ja miehisyyden uikkiin*. Kokonaisuus päättyy otsikkoon *Äitiys on naisen kypsyyskoe*.

Itse analyysit siis vaihtelevat sekä metodeiltaan että tarkkuudeltaan. Välillä käytössä ovat retoriikan termit ja näkökulmat, kuten eetos, paatos ja erityisesti logos. Välillä taas sukellaan SF:n näkökulmaan, esimerkiksi prosessien laatua eritellen. Analyysit ovat tietoisesti erilaisia. Osa epätasaisuudesta lienee silti vähemmän harkittua, ja Vuoren analyysille käy, kuten monesti ei-lingvisteille kielen parissa: kielitieteilijän näkökulmasta analyysit ovat joskus lähinnä aineistopätkien referointia ja perustelematta toteavia. Monesti analyysit vaikuttavat silti kielitieteilijänkin silmin oivaltavilta ja vakuuttavilta: ne tuovat itsestään selvältä näyttävästä aineistosta uusia näkökulmia esille. Vuori tuntuukin onnistuvan tavoitteissaan ja saa isosta aineistostaan näkyviin tekstien keskustelun ja diskurssien dynamiikan. Hän osoittaa muun muassa, että »Vakiintuneita diskursseja ei voi haastaa kertaheitolla, korvaamalla esimerkiksi vanhentunut tieto uudella ja paremmalla tiedolla ja oikomalla koetut vääristymät. Pikemminkin vastakertomus on mahdollista vain hienovaraisella hivuttautumisella normaalikertomuksen sisään ja kertomalla siitä yhtä uusia muunnelmia.» (S. 282.)

Tästä kiteytyksestä on mahdollista jatkaa eräaseen metodologisen ratkaisun ongelmaan. Diskurssien muuttuminen on nimittäin nähdäkseni kytköksissä tekstilajien muuttumiseen ja muuttamiseen. Joidenkin SF:n suuntausten mukaan liikutaan siis tekstuaalisen metafunktion alueella. Soveltaessaan SF-kielioppia Vuori kuitenkin jättää tekstuaalisen metafunktion tarkemmin käsittelemättä ja keskittyy tekstin ideationaalisen ja interpersoonaisen tason analyyseihin. Vuori arvelee, että ilman kielitiei-

teilijän koulutusta hänen rahkeensa eivät riitä esimerkiksi tekstin kohesiivisten suhteiden tai teemojen ja reemojen analyysiin. (S. 106.) Vuori ei ole ole ainoa, joka SF-sovelluksessaan päätyy tämäntyyppiseen ratkaisuun. Ydinongelma tässä on nähdäkseeni se, että metodinen kiteytys, analyysiä varten tehty malli, saa vääränlaisen painon. Systemaattista analyysiä varten erilaisia kielen piirteitä tarkastellaan usein meta-funktioittain. Silti mikään kielen piirre tai ilmiö, kuten vaikkapa kohesiivisuus, ei liity yksinomaan yhteen metafunktiioon. Vastaavasti esimerkiksi sanaston piirteet, kuten nimeäminen, luovat yhtä hyvin intersoonaalisia ja tekstuaalisia merkityksiä kuin ideationaalisiaakin.

Jos tavoitteena on tehdä nimenomaan tekstintutkimusta, jää olennaista tietoa saamatta, kun tekstuaalinen puoli jätetään systemaattisemmin analysoimatta. Vuorikin panee merkille, kuinka toimijat hänen tutkimissaan teksteissä usein abstrahoidaan. Kun tekstejä ei analysoida kokonaisuuksina, tutkimusta arvioiva lukija ei aina voi tietää, motivoituuiko abstrahointi esimerkiksi juuri tekstuaalisesti. Malli ei näytä ihan istuvan Vuoreenkaan tosiasiallisiin toimiin, sillä itse asiassa hän tekee melko runsaasti myös tekstuaalisuutta koskevia havaintoja. Vuori kiinnittää esimerkiksi toistuvasti huomiota rekisteripiirteisiin ja tyyliin, kuten vaikkapa erityissanastoon tai abstrahointiin asiantuntijatekstin piirteenä (esim. 204, 247, 249, 256, 340). Myös retorisia ratkaisuja koskevia havaintoja voisi nähdäkseeni monesti käsitellä tekstuaalisen metafunktion näkökulmasta.

Kuten Vuori itse toteaa, analyysien anti on läsnä koko kirjassa ja pitkin matkaa. Päättännän yhteenvedot ovat kuitenkin hyödylliset. Ne voitaisiin tiivistää yhdistäen kaksi kirjasta poimittua lauseketta: »aluksi oli vain äiti, sitten tuli isä, isä ja vielä kerran isä», myös ja nimenomaan naisten suusta.

Jonkinlainen juopa analyysien ja — sinänsä vakuuttavien — päätelmien välillä pistää silmään: mikä suhde on päätelmillä ja kielianalyysillä, esimerkiksi prosessien eritelyllä?

MONITIEETEISYYS HAASTEENA

Tieteen rajojen ylittäminen ei ole helppoa, ja se toteutuukin monesti vakiintuneiden kaavojen mukaan: jos vakiintuneisuutta ei ole, jopa tieteenalan sisäiset rajat voivat olla ylittämättömiä. Haasteena monitieteisyydessä on, miten synnyttää useaan suuntaan mielekäästä keskustelua. Helposti käy niin, että itselle oudommalla alalla toistaa perusasioita, tarttuu mihin hyvänsä opukseen eikä tiedä, missä alalla oikein mennään. Jaana Vuoreenkin tutkimuksessa on tältä osin joitakin puutteita. Monitieteisenäkin siinä on yhteiskuntatieteellinen painotus, eikä sitä kannata käyttää ainoana opastajana kieleen perustuvaan tekstianalyysiin. Silti Vuoren tutkimus on mielestäni oiva aluevaltaaja ja uudentyypin keskustelun aloittaja.

Kirjaa voi lämpimästi suositella tietenvälisyydestä kiinnostuneille sekä kaikenlaisten institutionaalisten tekstien ja diskurssien tutkijoille. Monivuotisesta tutkimuksesta on rakentunut laaja ja monikerroksinen kokonaisuus, joka kestää ja kenties vaatiikin useamman lukukerran. — Aivan kirjaimellisesti kirja ei lukukertoja näytä kestävän. Se nimittäin hajoaa paperipinoksi jo toisesta kerrasta! ■

ULLA TIILILÄ

Sähköposti: ulla.tiilila@kotus.fi